

ד"ר רח ורהפטיג

מדינת ישראל כמדינה יהודית*

לפני כ־60 שנה קמה קבוצה קטנה של יהודים דתיים, שהעמיסה על עצמה עול כבד מאוד כלפי רוב מניינה ובניינה של היהדות הדתית מצד אחד, וכלפי התנועה הציונית, שרובה היה אז אנשים חופשיים מדת, מהצד האחר. אותה קבוצה קטנה של יהודים דתיים אמרה: "אני רוצה להיות שותפה בבניין ארץ ישראל ובבניין העם, ואני רוצה לחפש דרך של שיתוף-פעולה בין דתיים ולא-דתיים, למען בניין הארץ ובניין המדינה".

דרכם ודרכנו — ממשיכהם — לא הייתה סוגה בשושנים, לא בהתחלת הפעולה וגם לא בהמשכה. תמיד ספגנו מהלומות, הן מימין והן משמאל, מהקיצונים שבימין ומהקיצונים שבשמאל; מאלה שהיו שותפים שלנו, ומאלה שלא היו שותפינו. גם מיום קום מדינת ישראל, אנחנו מחפשים ומתלבטים איך לסלול דרך לשיתוף-פעולה במדינה בין כל חלקי האומה. זוהי דרך קשה מאוד. עם ישראל, מטבעו ובחלקו הגדול, הוא קיצוני, איננו סובלני. אינני יודע מדוע, אבל הוא ספג בגולה הרבה אי סובלנות, ולא קל להביאו לידי שיתוף-פעולה, לכבוד הדדי או יחסים הדדיים רצויים.

העמדנו לנו כמטרה להלחם בארץ נגד הפרדת הדת מהמדינה, כי אנחנו רואים בהפרדה כזאת אסון למדינה קטנה זו ולעם ישראל כולו. לצערנו הרב, נתקלנו במשך השנים בכל אותם קשיים המזכירים לנו את הימים הראשונים, שלפני 60 שנה, גם מצד הקיצוניים שבחברינו, וגם מצד שותפינו בקואליציות, שלא פעם אינם מבינים ואינם רוצים להבין אותנו.

דו־קיום

המונח דו־קיום בין דתיים לחילוניים — מטעה. דו־קיום שייך לגבי שני

* פורסם בקובץ "הדת והמדינה", הוצאת המפד"ל, תשכ"ד.

כוחות זרים ועוינים. דו־קיום, הוא תוצאה מפילוג, ואילו תורת־ישראל אינה מכירה בפילוג העם לדתיים ולחילוניים. כולם בנים למקום הם, אלא שישנם עבריינים, ובעצם כל אדם חוטא הוא. "אין אדם צדיק בארץ, אשר יעשה טוב ולא יחטא". דרגות הן באדם בישראל, וכל אחד צריך ויכול להשתדל כל שעה לעלות בסולם המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה.

אין כאן שאלה של דו־קיום, אלא של האבקות רעיונית מתמדת על מהותה של היהדות ודרכיה. יש רק לדאוג, שהאבקות זו תיעשה בדרכים נאותות ובאמצעים כשרים, ושלא תהיה מלווה בלחץ כלכלי, באיומים ובאפליות. מה שקוראים "קולטור קאמפף", מאבק על תרבותה ודמותה של האומה, נטוש בישראל במלוא תקפו זה שנים, ומתנהל לא תמיד באמצעים תרבותיים. ומסע התעמולה, הכפיה והלחץ על העליה החדשה — יוכיח.

בכל הסדר בין שני כוחות, ששניהם שואפים להקיף את כל הליכוי של האזרח, תמיד היו ויהיו חיכוכים. הדת היהודית מקיפה את כל חיי האדם, החל בקומו בבוקר וכלה בשוכבו לישון בלילה, ומאידך גיסא, המדינה המודרנית היא היום בעלת מגמה להקיף באופן מירבי את חיי האזרח. ישנן התנגשויות, אבל נמצא ההסדר שעמד בפני ההתנגשויות הללו, ואני מקווה שאהבת־ישראל תגבר על יצרי הכיבוש, ויכבש היצר לטובת הדת והמדינה. אין היהדות הדתית רוצה להתערב ברשות הפרט. הקדוש־ברוך־הוא כבר יסתדר עם הפרט. אבל היא לוחמת לזכויות הפרט שלה, שלא יקפחוהו ושלא יתערבו ברשות היחיד שלו, והיא לוחמת על הרשות המשותפת, על הרחוב. המלחמה היא בעיקר על רשות הכלל. לא טיפלנו בהצעות של איסור נסיעת כל־רכב פרטיים בשבת. לא עסקנו בכך, למרות שנסיעה פרטית זו מפריעה. אבל התכוונו למעט בחילול שבת בפרהסיה, כגון: אוטובוס, מטוס, רכבת־תחתית, רכבת ועוד.

מדינה — שפתה היא חוקים. כל חוק הוא בעל ערך כפול: מונע עבירות ומחנך ומרגיל את הציבור לדרך החוקית. אנחנו חושבים שלכל יהודי יש במהותו נקודה יהודית, אלא שיצרו מעביר אותו על דעתו. אם בא חוק ומגביל את חופש כניעתו ליצר, יתעורר בו הרגש הטוב ויהיה תחילתו כאונס וסופו ברצון. אשר לשאלת הכפייה: איננו דורשים חוקים שיחטטו ברשות הפרט, לכך לא איכשר דרא, אלא חוקים לרשות הכלל, שירחיקו את המזיק, את המפריע.

אבל מי שחושב שאפשר להסתפק בכך — אינו אלא טועה. לא זו בלבד שאין זה מבטיח שהמדינה תהיה יהודית, אלא שאינו מבטיח גם לפרט שיוכל לחיות כאדם דתי. כי אין זה מספיק שאומרים לאדם: "אתה

מדינת ישראל כמדינה יהודית

יכול לחיות כפי רצונך". צריך גם לאפשר לו דבר זה. זוהי גם שאלה של אווירה ושל חינוך הילדים, וחינוך ילדים אינו מצטמצם בכך שמוסרים את הילד לבית הספר, אלא צריך להסביר לו גם מה נעשה ברחוב.

עיצוב דמות המדינה

הבעיה השניה היא, איך לעצב את דמות מדינת ישראל, כלומר — מציאת דרך לעיצוב דמותה של המדינה כמדינה יהודית. רק אם נמצא דרך זו, נדע שיש לנו מסגרת שבה גם הפרט יכול להשתדל, אם הוא רוצה בכך, לשמור תורה ומצוות ולחנך דור שומר תורה ומצוות. אין הכוונה לכופ את הדת על כל היהודים היושבים בישראל, שיהיו שומרי תורה ומצוות. אין אנו מאמינים בדברים שבכפיה ואין אנו חושבים שאפשר לכופ על מישהו שיהיה מאמין. אין אנו סבורים, ואיש אינו מעלה על דעתו, שנוכל ללכת בדרך של שלילת חופש הפרט. בדיוק כשם שאנו רוצים את החופש ליחיד לשמור את הדת, כך אין אנו רוצים לחדור לתוך ביתו של אדם לא-דתי ולכופ עליו אורח חיים דתי.

מדינה יהודית מהי?

אבל המאבק בין הדתיים והלא-דתיים על עיצוב דמות מדינת-ישראל, אינו מאבק על הבית, אלא על הרחוב, ואפילו לא על כל הרחוב. זהו מאבק על כמה עקרונות שבמדינה. זהו מאבק על הקשר שבין מדינת-ישראל והיום, לבין עם ישראל במשך אלפיים שנה. שכן אפשר להגיע לידי קיצוניות חמורה עד כדי שלילת עצם מהותה של מדינת ישראל. אפשר להגיע, על-ידי ההפרזה שבעקרון חופש הפרט, עד כדי אנרכיה; ואם מזהים את המדינה עם הפרט שאיננו דתי, אפשר להגיע לידי-כך, שמדינת ישראל לא יהיה לה שום קשר עם עם ישראל ומדינת ישראל שלפנים.

יש מסביב לים התיכון הרבה מדינות שהיו מדינות עתיקות מאד, מראשית ערש האנושות, אך אין להן היום קשר רב לעם העתיק שלהן. למשל, מצרים של היום, אין לה שום קשר עם מצרים העתיקה. וכן יוון של היום, אין לה קשר רב עם יוון העתיקה, אלא קשר רופף של לשון.

השאלה היא: מה הם היסודות שעליהם צריכה להיבנות המדינה היהודית? היתה לי שיחה עם סופרו של עתון לא-יהודי בחוץ-לארץ. הוא שאל אותי, אילו חוקים יסודיים אני מוכן להגדיר כמאפיינים את המדינה היהודית. אמרתי שישנם כיום שני חוקים וחצי. ואלה הם: חוק השבות, המאפיין את

מדינת ישראל כמדינה יהודית, היות שהוא מבטיח לכל יהודי בעולם הרוצה בכך, שיוכל לבוא לארץ כאל ארץ מולדתו. זהו, כמובן, יסודה של מדינת ישראל כמדינה יהודית. חוק כזה לא יתואר בשום מדינה בעולם, אלא במדינת ישראל בלבד.

החוק השני, הוא חוק הנשואין והגירושין, המבטיח את השלימות הפיסית של האומה ואת יציבותה של המשפחה היהודית. רק על ידי חוק זה, המדינה היא מדינה יהודית. שלילתו והכנסת נשואין וגירושין אזרחיים, עם אפשרות של נישואי תערובת — עלולה לבטל את המושג של מדינה יהודית. זאת תהיה אמנם מדינה דימוקרטית, אבל לא מדינה יהודית.

עוד חצי חוק — זהו הסעיף בפקודת סדרי השלטון והמשפט, המכיר בשבת כיום מנוחה בישראל. זה רק חצי חוק, אבל גם הוא מבטיח אופי יהודי למדינה. בשום מדינה בעולם, לא יכול להיות דבר כזה. רק על ידי סעיף כזה, אנו מפגינים כלפי פנים וכלפי חוץ שווה מדינה יהודית. לצערנו הרב, לא התקדמנו הרבה בזה, כי הסעיף על השבת עדיין רחוק מלהיות סעיף של שבת יהודית. כי ההבדל הגדול שבין שבת ליום ראשון, איננו רק הבדל ביום שבשבו, אלא הבדל שבאופי. שבת ישראל היא לא רק יום מנוחה לאדם מעבודתו הרגילה, כדי שיוכל לעסוק בעבודה אחרת אלא זהו יום מנוחה וקדושה, יום שבו הוא נח מכל עבודה שהיא ומקדיש אותו לעבודה רוחנית. אם לא הובטח האופי הרוחני של יום זה, עדיין אין זאת שבת יהודית.

מאבק לדורות

ישנם כמה חוקים המאפיינים את מדינת ישראל כמדינה יהודית. יש התחלה, רמז פה ורמז שם, אבל זהו ענין למאבק קשה מאד על אופיה היהודי של המדינה. ומאבק זה יימשך לא שנים ולא דור, אלא אולי דורות. המצב במדינת ישראל הוא, שחלק גדול מהאוכלוסיה אינו מבין ואינו רוצה להבין את הצורך במדינה יהודית כפי שאנחנו מבינים אותה. הם רוצים מדינה ככל המדינות וככל הגויים. אחד ממנהיגי הציונות — אדם חילוני — כתב עם קום מדינת ישראל מאמר, שבו טען, שאם עד הקמת מדינת ישראל הסיסמה שלנו היתה: "מדינה ככל המדינות, גוי ככל הגוים", הרי עם הקמתה צריכה הסיסמתנו להיות: "מדינת ישראל כמדינה יהודית". אבל במה היא תהיה יהודית? לא יתכן שנחשוב שעם הקמת המדינה פתרנו את השאלה. לא חסרות מדינות בעולם. אנו זקוקים למדינה יהודית, שתמשוך את עם ישראל מהגולה. אף פעם לא נפתור את בעיית הגולה, אם לא תהיה מדינה

מדינת ישראל כמדינה יהודית

בעלת אופי יהודי. אם מדינת ישראל לא תהיה אלא מדינה דמוקרטית ככל המדינות, יסיקו היהודים בגולה מסקנה ויגידו: "גם במדינתנו, גם במדינתנו, יכולים לנו להיות כיהודים, ואפילו כיהודים דתיים."

המדינה וקיומו של עם ישראל

בעיה דתית חמורה נוספת: עד כמה תבטיח מדינת ישראל ולא תפסיק, חס וחלילה, את המשך קיומו של עם ישראל כעם ה'?

הדבר נראה לכאורה פאראדוכסאלי: הקמת מדינת ישראל הצילה חיי יהודים, אבל עם זאת היא טומנת בחובה סכנות גדולות לקיומו של עם ישראל. כציונים טובים, אנחנו יכולים להעמיד את הבעיה בכל חריפותה ולא להתע: האם הקמת מדינת ישראל אינה מעמידה בסכנה את קיומו של עם ישראל בעולם כולו?

מדינת ישראל קמה בסערה. אילו סערה זו היתה מחזיקה מעמד עוד עשר שנים, והיתה מביאה בכנפיה לגבולות ארץ ישראל 80 אחוזים של עם ישראל, אילו היתה מתעוררת תנועת עליה גדולה, שהיתה עוקרת לא רק גלויות שנמצאו בסכנות, אלא גם גלויות מבוססות ושלוות — היה ניתן להבין את הגישה של הציונות החילונית, שבזאת נפתרה הבעיה של עם ישראל, שחזר למולדתו. ואז היתה שאלת הדת שאלה של מאבק בין דתיים ללא-דתיים, ולא בעיה לאומית. אבל הרי אחרי הקמת המדינה לא הביאה הסערה את עם ישראל כולו לארץ. 85 אחוזים מהעם עדיין נמצאים בגולה. אני סבור שאנו צריכים לראות את המציאות כמות שהיא.

מכאן אנו באים לשאלה: איך יכולה מדינת ישראל להתחזק בידיהם, ואיזו מדינת ישראל יכולה לעשות זאת? האם מדינת ישראל חילונית, או מדינה שמקבלת לפחות כמה עקרונות יסודיים של היהדות?

אל לנו להשוות את מדינת ישראל לכל המדינות שבעולם. בין אם אנו רוצים בכך ובין אם איננו רוצים — ישראל איננה מדינה ככל המדינות ואנו איננו עם ככל הגויים. אל יביאו לנו דוגמאות ממדינות אחרות. שום מדינה קטנה ושום עם אחר שרובו מפוזר בעולם, לא היה נוהג אחרת. קיומם של קיבוצים יהודיים רבים בארצות הגולה, מעורר דאגה חמורה. שאננות תפסה את המנהיגים. אם במדינה כלשהי נוסדת עוד ישיבה, עוד שתי ישיבות או עוד 10 ישיבות, הרי חושבים שהיהדות שם היא חרדית, ואין רואים שהכל מידרדר במדרון. הכל מתרכז בחלקים קטנים וצרים, וההמונים הולכים ואובדים.

זרח ורהפטיג

אותה שאננות שמקיפה אותנו. שאנו סבורים כאילו בארץ זו או אהרה בגולה סדרו חיי הציבור, יש בה משום סכנה גדולה מאד. גם זה מתפקידיה של מדינת ישראל: להפיץ את המחשבה הדתית בעולם היהודי כולו, לעורר אישקט לקיומו של עם ישראל ולחפש את הדרכים לקשור קשרים בין עם ישראל ומדינת ישראל מבחינה רוחנית.

... מדינת ישראל צריכה להיות מסורתית, מקורית, שורשית ועצמאית לא רק בזכויותיה המדיניות ובשפתה העברית, אלא גם ברוחה, בחוקיה ובמשפטיה — — — על-פי המסורה התלמודית, אין אנו רשאים לחדש דינים מלבנו, אבל דווקא משום שדינו אסורות ואין לנו רשות לשנות כלום מדין-התורה, בה בשעה שהחיים מעוררים תביעות חדשות, צרכים ומושגים חדשים — דווקא מפני זה, צריך ומחוייב היה בית-הדין העברי למצות את עומק הדין ונימוקו, ולרדת לסוף הטעם והדעת שבא לפניו בתוך ההלכה הקדומה ומקורות הראשונים. ולזה היה צריך הפוסק האחרון להיות לא רק "גבור במלחמתה של תורה", אלא גם מזויין בהגיון בריא, בדעה ישראה, בהבנה רחבה ובסברה עמוקה, מה שמשתקף לפנינו בבהירות כמעט בכל הספרות המשפטית שלנו העוסקת בדיני-ממונות.

והעבודה הזאת, להראות להמדינה את הדרך אשר תלך בה, לפתוח מחדש את הבארות והמעיינות של יצירתנו המקורית, אשר התרכות הזרה והנכריה סתמה אותה, להראות שוב לנו ולבנינו אהרינו את יופייה של תורתנו ומצוותיה ומשפטיה — לשם עבודה גדולה וקדושה זו, מרוכת-הענפים ורבת-האחריות, זקוקים אנו לחידושה של הסני-הדין במדינתנו המחודשת. עם יצירתה של מדינת-ישראל, נפתחו אופקים רחבים גם לפני היהדות התורנית, הדתית והמסורתית. תעודות גדולות, קרובות ורתוקות, אבל גם כבדות ביותר, ניתנו לה. קרוב היום, שידרשו ממנה תשובות על השאלות היותר חמורות, שנוולדו עתה מחדש לרגלי יצירת המדינה ולרגלי ההמצאות החדשות בעולם הכללי וגם בעולמנו אנו. ופתרונים לכל השאלות האלה יכול לתת רק מוסד-תורני, דתי, בדמות פנהדין גדולה, בת שבעים ואחד חברים, מגדולי האומה, שיהיו גם חכמים ופקחים. — — —
(הרב יהודה לייב מימון זצ"ל, מתוך "ארץ ישראל הדתית" א')